

työtä. Siitä parhaana osoituksena useiden artikkeleiden ohella on 1966 ilmestynyt »Kasimir Leino runoilijana» (210 sivua). Nuoremman veljensä varjoon jääneen Kasimirin elämänvaiheista ja saavutuksista tekijä on luonut selkeän kuvan. Kasimir Leino edusti merkittävää välivaihetta siirryttäessä kansallisromantiikasta realismiin kautta uusromantiikan nimellä tunnettuun suomalaisen lyriikan suureen nousukauteen viime vuosisadan lopulla. Lyyrillisen ilmaisun kehittäjänä Kasimir Leinolla on pysyvä arvoasema, toteaa tekijä.

Väinö Kaukosesta kirjoitettaessa ei voi sivuuttaa sitä erittäin merkittävää puolta hänen elämäntyöstään, jonka hän on jatkosodan jälkeen tehnyt kulttuurisuhteiden luojana ja kehittäjänä erityisesti kansallisten tieteiden alalla Neuvostoliittoon ja Unkariin. Vanhojen epäluulojen sävyttämässä kotoisessa maailmassa se ei varsinkaan alkuun ole ollut helppoa. Mutta sitkeällä johdonmukaisuudella Helsingissä ja vankkumattomana suomalaisena patrioottina ulkomailla hän on raiwannut ja tasoittanut sitä luonnollista hyvien suhteiden tietä, jota nyt eduksemme kuljemme. Jo 1952 Kaukonen valittiin Suomi—Neuvostoliitto-seuran seuravaltuuston puheenjohtajaksi, joka hän edelleen on. Hän oli myös Suomen ja Nl:n välisen tieteellis-teknillisen yhteistoimintakomitean ensimmäinen pääsihteeri 1955—56 ja on edelleen komitean toimielias jäsen. Hän on myös Suomen ja Unkarin välisen kulttuurikomitean suomalainen puheenjohtaja. Epävirallinen Suomi-Unkari Seura saa kiittää hyvin paljon pitkäaikaisista varapuheenjohtajaansa.

Väinö Kaukonen ei tapaa toisille valitella elämän vaikeuksia, joita hänellä on runsaasti ollut. Sen sijaan hänestä työtovereihin uhkuu luja kestävyys ja sydämestä lähtevä rehellinen vakaumus, johon tarvittaessa liittyy voimakas paatos.

Kustaa Vilkuna

István Papp 70-vuotias 12. 9. 1971

»Luennolla ei ole tärkeintä antaa tietoja — ne on painettu kirjoihin. Tärkeintä on vaikutelma, jonka oppilaat saavat. Että he huomaavat professorinsa olevan yhä kiinnostunut kielen probleemoista, vaikka hän on työskennellyt niiden parissa jo vuosikymmeniä.» Näin lausui Debreceenin yliopiston unkarin kielen professori István Papp elokuussa 1967 helsinkiläisen päivälehdessä haastattelijalle ollessaan taas kerran palaamassa Jyväskylän yliopistosta luennoimasta unkarin kielen historiaa. Ja hän jatkoi hieman ilkkurisesti: »Jos olisin Suomessa tarpeeksi kauan, niin ehkä minustakin tulisi oikea professori. Sellainen professori nimittäin, joka pitää luentonsa paperista eikä ilman konsepteja tulisi edes toimeen. Unkarissa pidän kaikki luentoni ilman papereita. Tietysti luentoni on silti valmistettu — tällainen valmistelu voi viedä aikaa enemmänkin kuin tekstin valmiiksi kirjoittaminen. Mutta luennolla pitää joka hetki seurata, että opiskelijat ovat aiheesta kiinnostuneita, ja kehitellä teemaa sen mukaan. Sen näkee kyllä silmistä, heidän tarkkaavaisuudestaan.»¹

Tämä lehtihaastattelun katkelma paljastaa käsittääkseni jotain varsin olennaista István Pappista, nim. sen, että hän on kokenut ja vastuunsa tajuava opettajapersoonallisuus. Hän onkin tuntenut ilmeisesti synnynnäistä harrastusta kielellisen kasvatus- ja opetusopin sekä teoriaan että käytäntöön. Jo v. 1935 hän oli julkaissut 50-sivuisen tutkielman kielinopinopetuksen kasvatuksellisista tavoitteista ja mahdollisuuksista (A magyar nyelv-tan nevelőereje, josta ks. selostusta Vir. 1936 s. 72—), ja v. 1939 tutkielman kielinopin psykologisista perusteista (A nyelv-tan lélektani alapvetése). Ja ennen (v. 1952

¹ Uusi Suomi 27. 8. 1967 s. 2.

tapahtunutta) tuloaan nykyiseen yliopistovirkaansa Papp oli toiminut äidinkielenopettajana ensin eräissä oppikouluissa ja vielä Egerin kasvatustieteellisessä korkeakoulussa. Tällainen pedagogisessa kenttätyössä hankittu runsas kokemus on jättänyt positiiviset jälkensä hänen tuotantonsakin, nimenomaan yliopistollisiin oppikirjoihinsa, joiden määrä on harvinaisen suuri. Näistä mainittakoon tässä ensimmäisenä tuorein: Unkarin kielen historia (SKS:n Tietolipas 54, 1968). Tämä 236-sivuinen teos on mainio näyte samalla ajantasoisia tieteen vaatimuksia vastaavasta tutkimuksesta ja erittäin helppolukuisesta oppi- ja käsikirjasta. (Ks. esim. Erkki Itkosen arvostelua FUF 37, 1969, s. 390—.) On ilahduttavaa, että tällainen esitys tärkeimmästä suomalais-ugrilaisesta kielestä on saatu suomeksi, jopa ennen kuin se on ehtinyt muualla ilmestyäkään.

Toinen niin ikään oppikirjaksi tarkoitettu István Pappin teos, jota luonnehtivat samanlaiset ansiot kuin mainittua Tietolipasta, on Leíró magyar hangtan (= kuvaileva unkarin äänneoppi, Tan-

könyvkiadó, Budapest 1966, 192 s.). Siinä käsitellään lyhyesti fonetiikan ja fonologian historiaa ja keskinäisiä suhteita, kirjoitusta puhunnan eräänlaisena kuvastimena, kirjoitustaidon kehitysvaiheita, unkarin ortografian pääperiaatteita, fonettisen äännekirjoituksen lajeja (Setälän suom.-ugr. transkriptiojärjestelmää ja unkarin kielen tutkijain vastaavaa omaa systeemiä, vieläpä ruotsalaista landsmålsalfabet'ia), ääntöelimen anatomiaa ja fysiologiaa, unkarin äännejärjestelmän yksityiskohtia (kolmessa luvussa), äänteen ominaisuuksia ja funktiota, vokaalikonttrasteja, konsonanttikonttrasteja, eksprestiivisuuden foneettisia ilmausmuotoja («emfatismeja»), unkarin äännerakenteen sääntöjä (äänneyhtymien mekanismia, vokalisointua, assimilatioilmiöitä, vokaalin heittämiä jne.), soinnillisuusseikkoja, tavunmuodostusta, painoa ja korkoa sekä unkarin yleiskielen ortoepian eräitä yksityiskohtia. Kirjan viimeinen luku, yhdeksän painoasultaan tiiviimpää sivua käsittävä, on sikäli poikkeusta teoksen nimen määrittelmästä aiheesta, että se sisältää johdantoa historialliseen äänneoppiin, mm. havainnollisin taulukoin sekä suorittaen vertaailua murteisiin ja sukukieliin. — Tämä luettelomainen vilkaisu «unkarin kuvailevan äänneopin» sisällykseen älköön erehdyttäkö ketään päättämään, että kyseessä on lukuisien vähäpätöisten yksityisseikkojen pedanttinen pohdiskelu. Päinvastoin: aineisto on jokaista kielenharrastajaa kiinnostavaa ja sen esittely tieteellisesti hallittua, tekisi mieli sanoa matemaattisen selkeästi jäsennellyä sekä — mikä harvinaista — tyyllittää suorastaan pirteätä. Pappin Leíró hangtaniin tutustuja vasta huomaa, kuinka suuri ja valitettava aukko suomenkielissä kurssikirjallisuudessa vastaavalla kohdalla yhä ammottaa.

Kolmanneksi on syytä varsinkin juuri Virittäjän näkökulmasta panna merkille kokonainen sarja käsikirjoja, jotka prof. Papp on lyhyessä ajassa 1950-luvulla julkaissut suomen kielen opetuksen käyttöön: Finn nyelvtan (= Suomen kielioppi,

1956, 176 s.; toinen painos 1958), Finn nyelvkönyv (= Suomen kielen kirja, 1957, 340 + [erillinen harjoitustehtävien ratkaisuvain] 56 s.), Finn olvasókönyv szójegyzékkel (= Suomen kielen lukikirja ynnä sanasto, 1959, 212 s. + selityksiä ja sanastoa 148 s.). Mainitsemisen ansaitsee, että Pappin suomen kielioppi ei suinkaan ole käännöskopio mistään meikäläisestä alkulähteestä vaan on omaperäisesti hahmoteltu juuri unkarilaista lukijaa silmällä pitäen ja että tekijä on varsinkin lauseoppiin itse valikoinut esimerkkiaineistoa nykykirjallisuudesta, jopa päivälehdistäkin. Lukemistossa on näytteitä pääsi kansanrunoudesta ja -sadustosta ennen kaikkea klassisesta sekä proosasta että runoudesta — edusteilla on 14 kirjailijaa, 6 runoilijaa ja 5 tieteellispohjaisen asiaproosan viljelijää.

Kaiken tämän opintoneuvojen sarjan huipuksi sama tekijä v. 1962 yllätti meidät julkaisemalla yli tuhatsivuisen suomalais-unkarilaisen sanakirjan (Finn-magyar szótár, Akadémiai kiadó, Budapest). Papp lausuu itse esipuheensa alussa mm.: »József Szinnyein Suomalais-unkarilaisen sanakirjan (1884) jälkeen ei vastaavalaista teosta ole ilmestynyt sen paremmin meillä kuin Suomessakaan. Szinnyein kirja oli silloisekseen suuriarvoinen aikaansaannos, joudummepa vielä tänä päivänäkin turvautumaan siihen lukiessamme murrepitoisia tekstejä ja vanhempaa kirjallisuutta; mutta on luonnollista, että se jättää meidät tuon tuostakin pulaan, kun kyseessä on puhekieli ja moderni kirjakieli. Suomesta kiinnostuneiden unkarilaisten ja unkaria opiskelevain suomalaisten on näin ollen jo vuosikymmeniä ollut pakko etsiä apua jostakin välittävästä kielestä ja selailla etenkin suomalais-saksalaisia tai saksalais-suomalaisia sanakirjoja.» — Pälälähteenään Papp sanoo käyttäneensä, kuten luonnollista onkin, Nyky-suomen sanakirjaa, vieläpä (teoksen toimituksen luvalla Helsingissä) käsikirjoituksena sen viimeistä, VI osaa. Näin ollen uusi Suomalais-unkarilainen sanakirja on tietääkseni ensimmäinen suomalais-muun-

kielinen sanakirja, joka on ehtinyt hyödyntää tätä toistaiseksi täydellisintä nykykielemmen sanaston kodifikaatiota. Ja kun teos muutenkin on samaa laatutyötä kuin prof. Pappin aikaisemmatkin suomen oppaat, ei ole ihme, että siitä on nopeasti julkaistu jo toinen painos.

Virittäjän lukijoille uuttera debreceniläisemme on tuttu myös hänen tässä lehdessä ilmestyneistä tutkielmistaan: »Maantieteellis-historiallinen suunta nykyaikaisessa kielentutkimuksessa» (1936), »Vanhan unkarilaisen ja suomalaisen runonimitan peruskysymyksistä» (1955), »Suomen sanaluokista» (1960, laajempaan unkariksi: A finn szófaji kutatás fő irányai kokoomateoksessa Nyelvtani tanulmányok, toim. Béla Sulán, Budapest 1961) ja »Unkarin kielen rakenne» (1964). Näistä nimenomaan v. 1960 julkaistu osoittaa huolellista perehtyneisyyttä suomalaisenkin tutkimukseen, mm. Aarni Penttilän suuren Suomen kieliopin yksityiskohtaista tuntemusta. Samaa todistavat laajahkot artikkelit Die Urgeschichte der predikativen Konstruktion (Ural-Altische Jahrbücher 29, 1957; sama unkariksi Magyar Nyelvjárások 3, 1956) ja »Infinitiivimuotojen asema kieliopissa» (Verba docent, SKS:n toim. 263, 1959, sekä laajempaan unkariksi Magyar Nyelvjárások 8, 1963). Suomessa on lisäksi ilmestynyt Probleme des Imperativ-Zeichens im Ungarischen (FUF 32, 1956). Periaatteellisestikin varsin kiinnostava myös yleisen kielitieteen kannalta on laajahko katsaus tietoisien sananluomisen ongelmiin unkarin kielessä A szóalkotás problémái (Magyar Nyelvjárások 9, 1963, s. 1—31).

Olemme tässä tyytynneet vain viittauksin luonnehtimaan Pappin tähänastisen runsaan kirjallisen tuotannon eri puolia. Lienee kuitenkin syytä lopuksi vielä huomauttaa, että juhlistavamme on kuten eräät aikaisemmatkin Suomenkävijä-ammativeljensä julkaissut ensimmäisen pitkäköön maassamme vierailunsa jälkeen kirjan muodossa suurta yleisöä varten katsauksen kaukaisen veljesmaan ja -kan-

san oloihin ja vaiheisiin. Tämä 80-sivui-
nen pikku teos, jota oli edeltänyt joukko
pirtellä tyylillään huomiota herättänei-
tä aikakauslehtiartikkeleita, on nimeltään
Finnország (Budapest 1938, Magyar
Szemle Társaság, sarjassa Kincsestár n:o
24). Se on — samoin kuin ovat yhä Hun-
falvyn ja Szinnyein vastaavat muistelmat²
— meikäläisille kiintoisa ehkä lähinnä
niiltä osin, jotka sisältävät ulkomaalaisen
tarkkailijan henkilökohtaisia havaintoja
ja arvioita 1930-luvun yhteiskunnastam-
me, sen silloisista mielialoista ja pyrki-
myksistä.

István Pappin meillä saavuttamaa ar-
vonantoa osoittaa mm. se, että hänet kut-
suttiin yhdeksi asiantuntijaksi täytettäes-
sä v. 1965 suomen kielen professorinvir-
kaa Helsingin yliopistossa sekä että hänet
v. 1970 valittiin Suomalaisen Tiedeakate-
mian ulkomaiseksi jäseneksi ja samana
vuonna vihittiin Turun Yliopiston kun-
niatehtoriksi.

Lauri Hakulinen

Aarni Penttilä

† 25. 8. 1971

Elokuun 25. päivänä kuoli Helsingissä
yksi merkittävimmistä kieleemme tutki-
joista, professori Aarni Penttilä. Hän oli
syntynyt Raahessa 5. 8. 1899, valmistu-
nut filosofian kandidaatiksi 1922, väi-
telletyt lisensiaatiksi Turun yliopistossa
1926 ja saanut filosofian tohtorin arvon
1927. Vuosina 1921—32 hän toimi Tu-
run yliopiston alikirjastonhoitajana, 1931
hänestä tuli Helsingin yliopiston dosentti,
ja 1932—35 hän kuului Nykysuomen
sanakirjan toimitukseen. V. 1936 hänet
nimitettiin Jyväskylän kasvatustieteellisen
korkeakoulun, nykyisen yliopiston, suo-
men kielen professoriksi, missä virassa hän
pysyi eläkeikänsä asti, vuoteen 1967.

Vuodet 1948—62 hän toimi tämän kor-
keakoulun rehtorina.

Prof. Penttilän tieteellinen tuotanto on
laaja ja monipuolinen. Hänen väitöskir-
jansa »Suomen ja sen lähimpien sukukiel-
ten painotusoppia. Kielipsykologinen tut-
kimuskoe» kehittää hahmopsykologian
avulla saksalaisen Alfred Schmittin teo-
riaa eri kielten painotuksen eriluonteisuu-
desta: toisissa painoyskiköt, sanahahmot,
ovat voimakkaammin, toisissa heikom-
min sentraalistuneita. Edellisissä kielissä
pyrkivät painolliset elementit vahvistu-
maan painottomien kustannuksella, jäl-
kimmäisissä molempien kehitys on joten-
kin samanlaista. Osaksi tästä johtuu eri
itämerensuomalaisten kielten erilainen
kehitys: vahvemmin sentraalistuneissa
(läntisissä) kielimuodoissa esiintyy pai-
nottomien vokaalien lyhenemistä ja ka-
toa, heikommin sentraalistuneissa (itäi-
sissä) ei, ja esim. *ē, ō, ǫ* -vokaalien difton-
giutuminen rajoittuu edellisissä pääpai-
nolliseen tavuun, jälkimmäisissä se on ta-
pahtunut erotuksetta kaikissa tavuissa.

Penttilää kiinnostivat kielitieteen teo-
reettiset periaatekysymykset. 1928 Virit-
täjässä julkaistu artikkeli »Selittämisestä
kielitieteessä» käy rajaa historiallis-ge-
neettisen ja deskriptiivisen tutkimuksen
välillä ja tarkastelee psykologian mahdol-
lisuuksia kielen ja puhunnan ilmiöiden
selittämiseen. Erityisesti Penttilä tutki
puhuttua ja kirjoitettua kielen suhdetta.
Hänen virkaanastujaisluentonsa (1936)
oli »Kirjoituksen ja puheen eroavaisuuksista
sekä eräitä lukemisen opetukseen
liittyviä näkökohtia», ja vielä 1969 hän
julkaisi Paavo Siron juhla kirjassa tutkiel-
man »Kirjoitetun kielen eli kirjosielen
tutkimisen perusteista».

Penttilä on tutkinut sekä kirjoitettua
että puhuttua kieltä. Hänen huomionsa
kohteena on ollut ensiksikin kirjasuomen
historia. »Upsalan suomenkielisen (1500-
luvulta polveutuvan) evankeliumikirjan

² Pál Hunfalvy, Utazás a Balttenger vidékéin (= Retki Itämeren seuduille 1871, siis tänä
vuonna sata vuotta täyttävä, laaja, monilta osin varmaan nykyisin suomeksi julkaisemisen
arvoinen teos), József Szinnyei, Az ezer tó országa (= Tuhatjärvinen maa, 1882); jälkim-
mäisestä ks. Artturi Kanniston eloisaa esittelyä Vir. 1937 s. 136—).